

Jeljcin preuzeo Gorbačova

Svet nije stao u Moskvi

Karakter propalog puča je izvestan, uzroci takode, verovatno i posledice — Sovjetski Svez ide dalje

TOPOVI I RUŽE: Moskovljani stavljaju cveće u topovske cevi pred zgradom Ruskog parlamenta

Samo 61 čas, od ranog jutra u ponedjeljak 19. avgusta, do kasne večeri u sredu 21. avgusta, trajala je neizvesnost: Šta je sa Gorbačovom? Da li će osmočlani "Državni komitet za vanredno stanje" uspeti da poništi sve što je Gorbačov uradio za šest godina, a što je svuda u svetu poznato kao perestrojka, glasnost i novi način mišljenja? Predstoji li drugi hladni rat?

Odgovor su, pre svega, dali Moskovljani. Dvadeset i prvog avgusta na ulicama glavnog sovjetskog grada poraženi su tenkovi sovjetske armije u dosad najozbiljnijem pokušaju da se restaurira gotovo već zaboravljeni totalitarni, stalinistički režim. Tenkovi iste armije koja je istog dana pre 23 godine na ulicama glavnog češkoslovačkog grada skršila "Praško proleće",

drugi ozbiljni pokušaj demokratizacije društva u zemljama realnog socijalizma.

Podudarnost sa datumima je puka slučajnost, ali to nisu i sredstva kojima se pokušavao zaustaviti točak istorije — tenkovi, vojska, sila. Sličnosti sa tadašnjim češkoslovaškim i današnjim sovjetskim liderom ponajviše su u ciljevima koji se mogu označiti jednom reči: reforma. Aleksandar Dubček tada nije uspeo ni sa reformom, nije uspeo ni da ostane na vlasti. Mihail Gorbačov je iz temelja protresao uspavanog džina, pa iako sa reformama nije daleko stigao, uradio je bar toliko da je jedan državni udar koji je, pre svega, imao za cilj vraćanje prošlosti, jednostavno nemoguć. Pučisti su ponajviše potcenili raspoloženje naroda — ne toliko prema Gorbačovu, koliko prema mogućnostima

koje im je otkrio, potcenili su duh demokratije koji, jednom pušten iz boce, teško može ponovo da se u nju vrati.

TAKTIČKE GREŠKE: Ipak, nije sasvim izvesno kako bi se završio ovaj pokušaj državnog udara da su pučisti bili organizovaniji, veštiji, odlučniji. Iako su im na čelu stajali iskusni šefovi najmoćnijih sovjetskih institucija — armije, KGB i policije — Jazov, Krjučkov i Pugo, poneli su se kao poslednji amateri. Mnoge okolnosti u pripremama i samom državnom udaru još nisu poznate, ali je sasvim jasno da je njihova najveća greška što odmah nisu uhapsili predsednika Rusije Borisa Jeljcina. Jer, on je bio opasan protivnik bar koliko i Gorbačov.

Prema jednoj američkoj analizi, pučisti

u napravili i niz taktičkih grešaka što se njihovim prethodnicima nije dešavalo kada su obarali istočnoevropske vlade. Svoje prave namere pokušali da prikriju pozivajući se na ustav, pa su i lansirali vest da je Gorbačov podneo ostavku "iz zdravstvenih razloga"; oni su suviše kasno uveli policijski čas i tako omogućili stotinama hiljada ljudi da demonstriraju protiv njih; pučisti su ukinuli domaći avionski saobraćaj, ali ne i međunarodni; oni nisu prekinuli telefonske veze sa Moskvom, pa su tako, između ostalog, omogućili Jeljcinu i Ševardnadzeu da nesmetano telefonski saobraćaju sa mnogim zapadnim liderima, a stranim dopisnicima da šalju svoje izveštaje.

U nabranju taktičkih grešaka pučista — a sigurno to nisu sve — u objašnjavanju propalog državnog udara, ipak, treba stalno imati na umu suštinske razloge kraha "Državnog komiteta za vanredno stanje": jednostavno, prošlo je vreme kada su ljudi bili spremni da bez velikog roptanja progutaju nekoliko vrućih parola. Ako ništa drugo, perestrojka je probudila demokratski duh naroda koji je — uprkos teškom životu i ne malom razočaranju zbog često nedovoljnih i polovičnih mera — u kritičnom trenutku znao za koju stranu treba da se opredeli.

To se najbolje videlo u spremnosti radnika da prihvate Jeljcinov poziv na generalni štrajk, ali i u nespornosti vojnika da slepo slušaju komande koje su upućivale na obračun sa narodom. Major tamanske divizije Jevdokimov,

ŠEVARDNADE S MOSKOVLJANIMA: Sreda 21. avgust pred Belom kućom

koji je u prvim časovima udara svojih deset tenkova postavio kao zaštitu pred moskovsku Belu kuću, sedište ruskog parlamenta iz kojeg je dejstvovao Boris Jeljcin, možda je pravi heroj protekle drame. Ali i on je samo jedan od onih — i u vojsci — koji su naučili drugačije da misle.

Na šta su pučisti računali? Pre svega, sigurno, na tri, i dalje, ključne poluge sovjetskog društva: armiju, KGB i Partiju. S pravom su računali i na nezadovoljstvo naroda bednim životnim standardom, pravim privrednim haosom, ogorčenjem zbog učestalih nacionalnih sukoba. Oni su zasigurno računali i na činjenicu da su mnogi iz raznoraznih razloga, bili razočarani Gorbačovom.

Nobelovac Andrej Saharov je neposredno

pred smrt 1989. rekao da "opasnost nije u tome što bi Gorbačov eventualno mogao da padne, već da sledi takvu politiku da nam više ne bi stalo do toga da li ga ima ili nema". Prošle zime, pa i u proleće ove godine, neodlučnost Gorbačova da se jasno opredeli za reformski kurs koji je sam pokrenuo kao da je dostigla vrhunac. Neuspeh ekonomske reforme bio je više nego očigledan, a Gorbačov kao da je sve više klizio u naručje konzervativaca i dogmatičara, svih onih koji su se bojali promena i zbog svog privilegovanog položaja. Istovremeno, jedan po jedan, iz njegovog tima ispadali su najverniji saveznici, ljudi koji su inicirali i perestrojku i glasnost — Eduard Ševardnadze, Jegor Jakovljevič, Stanislav Šatalin.

LOŠ IZBOR: Umesto njih Gorbačov se tvrdoglavo okruživao ljudima u koje je, očigledno, takođe imao puno poverenje — Jazov, Krjučkov, Janajev, Lukjanov. Čak se suprotstavljao javnom mnjenju i poslanicima Vrhovnog sovjeta kada su, na primer, bili protiv izbora Janajeva na mesto potpredsednika. A to su upravo ljudi koji su pokušali da mu dođu glave. Gorbačov sada

Ivan Đurić, Reformisti Srbije:

Savez reformskih snaga za Srbiju ima smelosti da posumnja da promene u Sovjetskom Savezu ozbiljno ugrožavaju, pa prete i potiranjem opštih društvenih, ekonomskih i političkih reformi u Istočnoj Evropi. Ni u Sovjetskom Savezu, niti bilo gde u svetu, politički problemi se ne mogu rešavati vojnim pritiscima i tenkovima na ulici.

61 čas koji je potresao svet

Pokušaj obaranja sovjetskog predsednika Mihaila Gorbačova trajao je ukupno 61 čas, od trenutka kada je agencija TASS u ponedjeljak ujutro saopštila da je on "nesposoban da obavlja svoje funkcije zbog zdravstvenih razloga" do srede uveče kada je sovjetski šef države krenuo s aerodroma Simferopolj na Krimu, nazad u Moskvu.

Ponedjeljak 19. avgusta

U 3,20 časova po Griniču — TASS je saopštila da je predsednik Gorbačov "nesposoban da obavlja svoje funkcije zbog zdravstvenih razloga" i da ga je, "u skladu sa članom 127 Ustava", zamenio potpredsednik Genadij Janajev.

Vanredno stanje je proglašeno na rok od šest meseci. Vlast je preuzeo "Državni komitet za vanredno stanje", kojim predsedava potpredsednik Janajev.

Predsednik Rusije Boris Jeljcin osuđuje "desničarski, reakcionarni i antiustavni državni udar" i poziva na civilnu neposlušnost.

Krajem prepodneva demonstranti se okupljaju na Trgu Manjež, u blizini Kremļa. Jeljcin iz ruskog parlamenta, blokiranim oklopnim vozilima, poziva na generalni štrajk. Izašavši nakratko, on se sa jednog tenka obraća grupi demonstranata.

Američki predsednik Džordž Buš upozorava da bi "antiustavno obaranje" predsednika Gorbačova moglo imati "ozbiljne posledice" po američko-sovjetske odnose.

Vanredno stanje je proglašeno u Lenjingradu, a zatim u Moskvi.

Janajev izjavljuje: "Mihail Gorbačov se trenutno nalazi na Krimu, gde se odmarala od premorenosti. Nadamo se da će nakon oporavka moći da ponovo preuzme svoje funkcije i da ćemo nastaviti politiku započetu 1985. godine".

Bivši šef diplomatije Eduard Ševardnadze poziva na nenasilan otpor. Rudarski baseni u Rusiji, Ukrajini i Belorusiji štrajkuju.

Francuski predsednik Fransoa Miteran izjavljuje da sva zapadna pomoć "koja nije povezana s autentičnim demokratskim reformama treba da bude obustavljena". Britanski premijer Džon Mejčer izjavljuje da je Gorbačov žrtva "pravog, klasičnog državnog udara".

priznaje grešku u odabiranju "svojih ljudi".

Veliki minus sovjetskom predsjedniku bio je i sukob sa Borisom Jeljcinom koji je tek posljednja dva-tri meseca nešto splasnulo jer su obojica videli, ili bar naslućivali, odakle im preti prava opasnost. Tako je postignut dogovor da se konačno potpiše sporazum o savezu koji je iz temelja trebalo da izmeni postojeću državnu strukturu. Svečani čin zakazan je za 20. avgust. Samo naivni mogu da veruju da je slučajnost što je državni udar izveden dan ranije.

Krajnje neverovatno zvuči i verzija, kojoj se priklonio i svetski šahovski prvak Gari Kasparov, da je u državni udar umešan i — Gorbačov. Po jednom objašnjenju, on je izazvao pučiste kako bi povećao svoju popularnost, po drugom, znao je da se udar priprema, ali nije reagovao kako bi se oslobodio najljucih protivnika.

Priča o neuspehom puču ne bi bila potpuna ako se ne bismo podsetili i na neke vrlo ozbiljne najave takvog čina. Bivši ministar inostranih poslova Ševardnadze učinio je to još decembra prošle godine, Aleksandar Jakovljevič, bivši član Politbira i jedan od tvoraca perestrojke — prošlog petka. Vraćajući partijsku knjižicu, on je rekao da staljinistički deo partijskog rukovodstva priprema puč.

Priče o mogućem državnom udaru već mesecima kolaju po svetu, ali je ipak i za takvu obavestajnu silu kao što je američka CIA, on došao kao iznenađenje. U Vašingtonu se sada tvrdi da su "nadležni" predviđali samo dalje Gorbačovljevo popuštanje i ustupanje centralne vlasti republikama. Pretpostavljalo se, čak, da bi Gorbačov bio spreman da Partiju još više gurne na margine odlučivanja, pa se pominjala i mogućnost da bi — kao što je to uradio i Jeljcin — mogao da napusti Partiju, da se stavi na čelo novog, ujedinjenog demokratskog pokreta. I da, u svakom slučaju,

ostane šef države. Možda će mu to sada biti i lakše da učini, jer se otvoreno govori da je "slom puča pobjeda demokratije nad snagama reakcije iz kojih je stajalo neostaljinističko rukovodstvo KPSS".

Ironija je, mada ne neuobičajeno, da su Gorbačova gotovo podjednako napadali i oni koji su smatrali da su njegove reforme

Mihajlo Marković, SPS: — Moglo se desiti da, nakon što je u SSSR-u postignut dogovor o novom obliku zajednice (Savez suverenih republika) ova zemlja izvrši pritisak na Srbiju da i ona pristane na konfederalno uređenje po logici 'kad možemo mi, možete i vi'. Sada (obaranjem Gorbačova) takva opasnost je otklonjena, pa nam u tom smislu sve ovo i odgovara..

suviše radikalne, da su — kao što se "odrekao" socijalističkih zemalja Istočne Evrope — odriče socijalizma, kao i oni koji su mislili da su sve promene koje dopušta i nedovoljne i prespore. Svi su izgledi da dileme više neće biti.

U četvrtak, po povratku u Moskvu, Gorbačov je nagovestio velike kadrovske promene u vrhu Partije, dodajući da nikakvog "lova na veštice neće biti". Takođe je rekao da povratka na staro ne može biti, čak i to da se u promene mora ići smelije i energičnije. Uz ovo, sada mnogo jasnije programsko opredeljenje, vredno je citirati još jednu njegovu misao: pokušaj udara nije doneo samo nevolje; ovaj događaj pomogao je svima da shvate vrednost i značaj zajedničkih demokratskih inicijativa. Nema nikakve sumnje u to da će ugovor o novom savezu biti uskoro

potpisan, da će to sigurno označiti kraj starog Sovjetskog Saveza i nastajanje nove državne organizacije koja treba da okupi svih sadašnjih petnaest republika, ili bar njihov najveći deo.

Priča o 61 času koji je potresao svet i onome što mu je prethodilo nije potpuna bez reagovanja sveta na ove događaje. Za stari Zapad koji se, baš kao i Gorbačovljeva čista neodlučnost, kretao od pune moralne podrške i gromkih aplauza, do oklevanja da se to pretoči

Odbijen ultimatum

Predsednik Gorbačov je na konferenciji za štampu opisao najdramatičniji trenutak 73-časovnog zatočeništva:

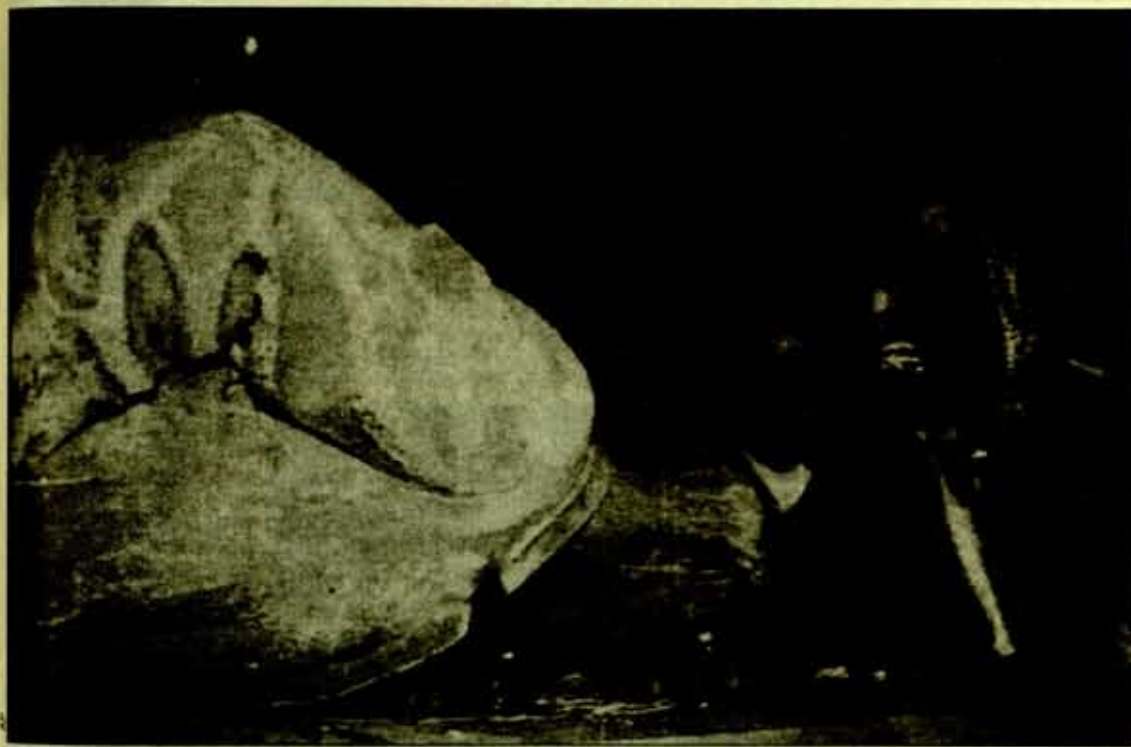
"Tog trenutka bilo mi je jasno odakle vetar duva i da to neće biti nimalo lak razgovor. Zato sam odmah otišao da o svemu obavestim porodicu. Rekao sam da se, i meni lično, može dogoditi svašta, da me mogu učenjivati, ali da ja neću pristati ni na kakve ucene i iznuđivanja ako reč bude o glavnom — o političkom kursu. Članovi moje porodice su mi rekli ono što sam i očekivao: da se slažu sa mnom i da moje držanje treba da bude stvar moje odluke. Posle ovog kratkog porodičnog savetovanja, odlučio sam da priđošlice pozovem da se popnu k meni, ali su se oni bili već sami pozvali. Predvodio ih je Boldin. — Odmah sam bio suočen sa ultimatomom: da svoja predsednička ovlašćenja prenesem na potpredsednika Genadija Janajeva.."

u konkretnu, značajnu ekonomsku pomoć, možda je karakterističan i uvodnik "Njujork tajmsa" objavljen odmah posle puča: "Juče se u SSSR zaustavio svet! Državni udar protiv Mihaila Gorbačova možda baš i nije bio iznenađenje, ali je, ipak, šokantan. Velika pogodba koju su zagovarali neki zapadnjaci u cilju pomoći sovjetskim reformama možda nikada ne bi funkcionisala, ali sada sveta preti teški gubitak..."

Zapadu se mora priznati, a to je učinio i Gorbačov po povratku u Moskvu, da je gotovo jednodušno bio protiv pučista. I SAD i Evropska zajednica reagovali su brzo i efikasno i nema sumnje da je i to omogućilo povratak Gorbačova u Moskvu. Zapad će sada na miru moći da preispita svoju sadašnju politiku koja se svodila na to da Sovjeti sami moraju da učine odlučujući korak u uvođenju tržišne privrede, pa da onda puč Moskve krenu dolari i marke. Zapad će, takođe, morati da se opredeli ko mu je bliži i miliji — Boris Jeljcin ili Mihail Gorbačov.

Ali, te dileme su sada manje značajne. Za Zapad, za svet, ponajviše za Sovjetski Savez, najvažnije je da se u Moskvi 19. avgusta sve nije zaustavilo.

HARI STANJE

PAD KGB SIMBOLA: Moskovljani gaze "glavu" osnivača KGB, Feliksa Edmundoviča Deržinskog, spomenik pred zgrdom KGB srušen u petak ujutro 22. avgusta 1991.

Svedočenje očevica

Košmarna moskovska noć

Svoju vjekovnu nesreću Rusi su blažili votkom: danas, kad su makar načas sretni, radiju se trijezni. Ništa im ne treba osim čistog, slobodnog zraka

Za "Vreme" od dopisnika "Oslobođenja"

MOSKVA, avgusta

Srušen je spomenik Feliks Deržinskom ispred zgrade KGB na Lubjanki. "Bio je simbol straha; daj Bože da s nestankom spomenika mine i naš decenijski strah" — prokomentarisala je ruska televizija.

Iako još nije dokazana aktivna uloga KPSS u pokušaju državnog udara, komunistima prijeti revanšizam. U noći 22/23. avgusta jedva je spriječen upad razbješnelih Moskovljana u zgradu Centralnog komiteta KPSS. Traži se neodložna nacionalizacija partijske imovine. "Pravda" od 23.8. u svom zaglavlju ne nosi naznaku "organ CK KPSS", sad je ona "opštedruštveni" list KPSS. Redakcija je prekorila svoje osnivače za neodređen odnos prema pučistima. Predsjednici republika Kazahstana i Uzbekistana Nazarbaev i

Karimov istupili su iz CK, odnosno iz Politbira CK KPSS. Izgleda da je gotova stvar hapšenje šefa moskovskih komunista Prokofjeva i člana Politbira Šenjina.

EPILOG: Pučisti su u zatvoru, a istražuje se uloga niza najviših državnih funkcionera. U otvorenom pismu Besmerthnih, zamjenik ruskog ministra inostranih poslova Fjodorov optužuje šefa diplomatije za saučesništvo u zavjeri. Lukjanov tone sve dublje i po svoj prilici i protiv njega će biti podignuta optužnica.

Mihail Gorbačov užurbano sakuplja pogubljene konce. Razgovarao je s Jeljcinom, u petak poslijepodne na sesiji Vrhovnog je primio sovjeta Rusije, a potom primiti lidere devet "novoogjarjevskih republika". Šta će biti sa Saveznim dogovorom, da li će biti promjena u tekstu koji je trebalo potpisati 20. avgusta? Za odgovor: Jeljcin je izjavio da u njemu moraju dobiti mjesto "tekovine antipučističkog pokreta". To znači da Rusija

želi znatno veću samostalnost od prethodno dogovorene. Kako će na to reagovati ostale republike?

Sutra je dan žalosti i sahrana poginulih u okršaju kod američke ambasade. Dva čovjeka su identifikovana. Ranjen je i dopisnik jednog češkoslovačkog lista.

Istražuju se razlozi neuspješnog juriša pučističkih snaga na rusku Bijelu kuću. Izgleda da je najveću ulogu odigrala elitna jedinica KGB "Alfa" koja je odbila da posluša komandu zavjereničkog štaba. Premijer Rusije Silajev izjavio je da je njega i Ruckoja pri dolasku na Krim predsjednik Gorbačov suznih očiju zagrlio i poljubio. Tajfun je prošao, ali u Sovjetskom Savezu nastavlja se bura od koje svi očekuju još čistiji demokratski vazduh.

Da nije bilo državnog udara, trebalo ga je izmisliti. Žali Bože svake mrtve glave (ovdje ih je palo desetak), ali je Sovjetski Savez samo tako mogao, naprečac, da izuči istinsku demokratsku lekciju koju s mukom, i sve slabije, sriče već šest godina. Korist je dvostruka: konačno je razbijena fama o svemoćnoj sovjetskoj vojno-birokratskoj hunti, od koje se svima decenijama tresu gaće, a, s druge strane, pučistička šok-terapija u hipu je iznjedrila toliko pozitivne društvene energije da to ne bi pošlo za rukom ni hiljadama bioenergetičara, a kamoli umornom i odavno neodlučnom Gorbačovu.

Ovog četvrtka, na dan kad je povratkom Gorbačova u kremaljski kabinet i službeno završena trodnevna pučistička vladavina,

Utorak 20. avgusta

Oklopna vozila — njih 180 — približavaju se Lenjingradu, čiji je reformistički gradonačelnik Anatolij Sobčak pozvao na bojkot odluka novih vlasti i na generalni štrajk. Oko podneva više od 100.000 ljudi demonstrira na Trgu Zimskog dvorca.

Tokom popodneva, Jeljcin poziva 50.000 demonstranata okupljenih u Moskvi da imaju poverenje u armiju. On kaže da "hunta neće proći".

Sreda 21. avgusta

Demonstranti bacaju kamenje i "molotovljeve koktele" na oklopna vozila koja su se probila kroz jednu od barikada u Moskvi. U sukobima oko ruskog parlamenta život gubi pet osoba, među kojima je i jedan Amerikanac.

Estonija, a zatim i Letonija, proglašavaju nezavisnost.

Rukovodstvo sovjetske Komunističke partije traži od Janajeva da mu se omogući da odmah sretne Gorbačova.

Tokom jutra, vojne snage smanjuju svoje prisustvo na strateškim mestima u Moskvi.

Sovjetsko Ministarstvo odbrane odlučuje da u kasame povuče snage iz oblasti u kojima je proglašeno vanredno stanje. Ukida se cenzura u sredstvima javnog informisanja, a zatim i policijski čas u Moskvi.

Oko 17.00 časova članovi "Državnog komiteta za vanredno stanje" beže avionom. Janajev je, navodno, ostao u Kremlju.

Prezidijum Vrhovnog sovjeta Sovjetskog Saveza proglašava kao "ilegalno" smenjivanje Gorbačova — saopštava TASS.

U 19.19 časova po moskovskom vremenu Mihail Gorbačov kreće s aerodroma u Krimu za sovjetski glavni grad.

više je sretnih lica na moskovskim ulicama nego za čitave istorije tog napaćenog naroda. Svoju vjekovnu nesreću Rusi su blažili votkom: danas, kad su makar načas sretni, raduju se trijezni. Ništa im ne treba osim čistog, slobodnog zraka.

I sam osjećam neku nevidenu, ali i te kako podnošljivu lakoću. Za ovog dopisničkog mandata biće puno lakše i ljepše živjeti i raditi u zemlji koja više ne korača pognute glave. Siguran sam, naime, da će se poput Jeljcinove Rusije, koja je ranije započela svoj gordi hod, uspraviti i cijeli kontinent nazvan Sovjetski Savez.

TENKOVI: A počelo je šokantno. Vrag hoće da najore stvari čovjek neodložno upozna istog časa kad se one dogode. Tog ponedjeljka, u sedam ujutro, tek pola sata nakon prvog saopštenja, umjesto muzikalne "Radio Evrope" slušao sam nasrtni ozbiljnog spikera kako iščitava rečenice koje sam u svojim napisima često prognozirao, kojim sam se pribojavao, pa već poverovao da će one, nekom srećom, ostati samo puka uobrazilja — najavu državnog udara. Janajev, Pavlov, Jazov, Krjučkov, Pugo — dobro su mi poznata imena. Ekstremni desničari, militantni političari koji odavno drže Gorbačova kao svojevrsnog zatočenika, koji su već uspjeli da mu podmetnu hrpu kukavičjih jaja, iz kojih se, polako ali sigurno, porađala i reakcionarnost samog Gorbija koji odavno ne liči na hrabrog i odlučnog Mišu iz 1985. godine.

Čuo sam i za Starodubceva. Njega liberalna štampa, kao "prvog seljaka" zemlje, redovito ismijava, pa me ne bi začudilo da se on u ovu avanturu upustio samo da bi se osvetio novinarima koji mu zagorčavaju život. Za

Baklanova i Tizjakova samo sam znao, ali im imena nisam pamtio. Sad su mi se automatski urezala u pamćenje, kao i milionima sovjetskih građana koje je tog jutra, još nerasanjene po glavi udarila palica koje se decenijama plaše.

Prve reakcije Moskovljana nisu slutile na žilavi otpor koji će uslijediti samo nekoliko časova nakon zavođenja vanrednog stanja i ustanovljenja famoznog GKČP, kako se, u skladu s groznim sovjetskim tradicijama da sve što mogu pretvore u odurnu katicu, maskirao Državni komitet za vanredno stanje. Trojica majstora koji su tog jutra u mom stanu započela renoviranje, nisu ni okom trepnula kad sam im, uzbuđen, saopštio šokantnu vijest za koju oni nisu znali. "Nama je svejedno ko maše palicom" — reče Viktor. Niko nije ni pokušao da telefonira kući, porodici, prijateljima. Čuteći su radili svoj posao, tek povremeno pogledujući na televizor u kojem je američki Si-En-En već vitlao goleme oblake atomske prašine koju je preko "velike bare" razasula vijest o moskovskom puču.

I tada se probudio bunt u svakom od njih — uzbudila ih je slika tenkova koji se iz predgrađa polako slivaju prema Kremlju. Ja sam, naravno, požurio na ulicu da uhvatim

taj "suvenir". Bio sam pored tih tenkova, ali nisam osjetio nikakvo zadovoljstvo. Nisu oni s dobrom zagazili put Moskve.

Polako me je podilazila jeza. Strah je, valjda, normalna ljudska reakcija u susretu s brdom čelika koje se zločudno valja asfaltnom naterujući na trotoar prestarele ruske "žigulje", "zaporosce", "oke" i nešto stamenije "volge", njihovih vozači, inače, ne znaju voziti ukoliko maksimalno ne napregnu motor, a sad brzim smanjuju do puževog koraka. Ne boje se Moskovljani saobraćajne policije, ali tenkovi su — tenkovi. S njima nema šale.

NOVINARI: Oko podneva Moskva je poput šipka puna tenkova. Stvar je izgledala veoma ozbiljno. Uzaludno je bilo traženje slobodoumnih radio-stanica i televizijskih programa. Svuda iste riječi ili slika: pučisti su, kako i nalažu udžbenici, prvo pod kontrolu stavili novinare i medije. Jedino je, čudom nevidenim (ili zato što Sovjeti još ne umiju ometati satelite), funkcionisao američki Si-En-En, za početak sasvim dovoljan da saznate ono što se tog časa moglo saznati.

VOJNA KOLONA NAPUŠTA MOSKUVU: Sreda, 21. avgust 1991. potvrda da je puč propao

Kopnene snage (1.473.000 ljudi, raspoređenih u 14 oblasti)

One imaju 61.500 teških tenkova, hiljadu lakih tenkova, osam hiljada oklopnih vozila za izviđanje, 28 hiljada lakih pešadijskih blindiranih vozila, kao i 50 hiljada blindiranih transportera. Ovo oružje ima 33 hiljade vučnih topova, devet hiljada samohodnih topova, osam hiljada višestrukih bacača mina, 13 hiljada minobacača, 1.723 bacača raketa "zemlja-zemlja", neprecizan broj tele-dirigovanih protivtenkovskih raketa, osam

hiljada protivtenkovskih topova, 12 hiljada tenkova za protivvazdušnu odbranu, 4900 pokretnih sistema za rakete "zemlja-vazduh".

Kopnena vojska je opremljena sa 4500 helikoptera, od kojih su 2050 naoružani, sa stotinak antibalističkih projektila, 2315 borbenih aviona i 8650 bacača raketa. Devet od špijunskih satelita mogu da detektuju lansiranje raketa. Ona, takođe, ima tri radarska centra za osmatranje veoma velikog dometa.

JELJCIN PREUZE GORBAČOVA

Novinari su odigrali grandioznu ulogu u moskovskom puču. S puno prava Gorbačov im je niskim poklonom zahvalio po povratku u Kremlj. Oni se, i pored svega, nisu dali ometi: nezavisne agencije koje odnedavno rade po telefaks-sistemu, i odličan su izvor dnevnih informacija za sve strane novinare, nastavile su redovitu emisiju. Šta redovitu — utrostručenu!

Ruska informativna agencija RIA slala je informaciju o svakom detalju. Gotovo da smo znali koju kantu je neki tenk prevrnuo u najudaljenijem dijelu Moskve. Sada, kada je sve gotovo, vidim da su i novinari listova (RTV stanica koje su GKČP-ovci zabranili, našli pojačanim tempom, sakupljajući materijal za vrijeme poslije puča. Da, ne znam nikoga ko je pomislio da udar može "proći", posebno nakon što je Boris Jeljcin, čovjek kojeg ne zovu uzalud "buldožer", postavio čvrst jarg.

JELJCIN: Bez dileme, Boris Jeljcin je junačina rodnog moskovskog koimara. Kad na kraju sve uaberem, radio je kao japanski kompjuter kome je konzilijum najboljih stručnjaka ubacio nepogrešivu matricu. Odmah je shvatio da je odbrana njegov najbolji napad, kao što je nepogrešivo znao da se pučistička metla nije razmahala zbog Gorbačova

nego zbog njega, zbog demokrata koji tek što nisu izvojevali pobjedu u svom grčevitom nadmetanju s desničarima, ali i sa sve tvrdom pesnicom Mihaila Gorbačova.

Jedno je jasno: Boris Jeljcin i Rusi spasili su Sovjetski Savez. Jeljcin je spasio Gorbačova. No, duboko sam uvjeren da to nije bio Jeljcinov cilj: bio je to samo nusprodukt u odbrani sopstvenog političkog kursa, pa i sopstvenog života. Braneći sebe, Jeljcin je odbranio Gorbačova. A ovaj je stvarno poljubio ruku-spasilicu.

Odista me impresionirao način na koji je Gorbačov odao priznanje svom velikom rivalu, s kojim je tek nedavno popravio odnose, nakon što ga je u predvečerje svog zlosretnog

krimskog odmora žestoko popraštio zbog dekreta o departizaciji. Sada Gorbačov u svakoj prilici ističe herojsku Jeljcinovu rolu.

GORBAČOV: Sam Gorbačov obreo se u nebranom grožđu. Ironija sudbine htjela je da ga pokušaju svrgnuti ljudi u koje je imao najviše povjerenja, a da ga na položaj vrati rivalska grupacija. Koliko mu je samo snage trebalo da po povratku iz krimske izolacije samokritički prizna svoje loše procjene ljudi i politike.

Svi se sjećaju upozorenja koja su mu upućena povodom predlaganja Janajeva na funkciju potpredsjednika. U prvom glasanju deputati saveznog kongresa čak su odbili kandidaturu budućeg šefa zavjereničke grupe, ali je Gorbačov, udarajući šakom o sto, insistirao upravo na izboru svog Bruta. Pa Jazov, Krjučkov, Pavlov... ljudi za koje Gorbačov priznaje da su uživali njegovo neograničeno povjerenje.

Jednom prilikom sam napisao da je najveća razlika između Jeljcina i Gorbačova u tome što prvi najbolje od svega zna izabrati najbliže saradnike, a drugi je upravo tu najtanji: Gorbačovu je uvijek bilo stalo da u svom timu on bude ako ne najljepši, a ono uvijek najpametniji. Takvu ekipu je i stvorio, a to mu se i obilo o glavu.

Gorbačov se vratio u

PRVE ŽRTVE: Protivnici puča kraj poginulog druga, noć između utorka i srede, pred ruskim parlamentom u Moskvi

ili Amos i "vazduh-zemlja" keri i karen.

Strategijske nuklearne snage (376 hiljada ljudi)

Mornarica raspolaže sa 930 raketa i 63 podmornice; Kopnena vojska je opremljena sa 1398 interkontinentalnih balističkih projektila i 174 lansera za rakete većeg srednjeg dometa. Vazduhoplovne snage raspolažu sa 563 bombardera, od kojih su 175 velikog dometa, a 390 srednjeg dometa.

Vazduhoplovne snage (420 hiljada ljudi)

One raspolažu sa 2500 lovaca za napade na zemlju, 1825 borbenih lovaca, 530 aviona za prepoznavanje ciljeva, 60 aviona opremljenih elektronskim "protivmerama", 2000 aviona za obuku i 669 transportnih aviona. Ovi avioni su naoružani raketama "vazduh-vazduh" apeks, atol, afid, alam, arčero

Mornarica (410.000)

Ona ima 323 podmornice, od čega su 63 strategijske, 242 taktičke i 18 drugih, 227 glavnih bojnih brodova, od čega su pet nosači aviona, 43 krstarice, 31 protivtorpedni, 148 fregata. Ona raspolaže sa 395 patrolnih i priobalskih čamaca, 328 protivminskih i 77 amfibijskih plovnih objekata.

Mornarička avijacija je opremljena sa 750 aviona i 320 borbenih helikoptera. Mornarička pešadija ima 15 hiljada "marinaca".

Poluvojne snage

One imaju 530 hiljada ljudi, od čega su 230 hiljada iz KGB (Komitet državne bez-

bednosti) i 250 hiljada iz MVD (Ministarstvo unutrašnjih poslova).

Pre povlačenja u Češkoslovačkoj,

Mađarskoj i Mongoliji bilo je stacionirano 180 hiljada ljudi, 77 raketa, 3200 tenkova, 5150 oklopnih transportera, 2350 artiljerijskih oruđa, 350 borbenih aviona i 364 helikoptera.

Što se tiče takozvane Zapadne grupe sovjetskih trupa (stacioniranih u Nemačkoj), do 1994. godine u etapama treba da bude povučeno 350 hiljada ljudi, oko 5 hiljada tenkova, 9 hiljada oklopnih transportera, 4 hiljade artiljerijskih oruđa, 600 aviona i 750 helikoptera. U Poljskoj je još ostalo nešto više od 30 hiljada, od ukupno 40 hiljada ljudi koliko je bilo do nedavno.

Dmitrij Timofejevič JAZOV rođen je 1923. godine. U redovima Sovjetske armije je od 1941. godine. Vojnu akademiju "Mihail Frunze" završio je 1956. godine, a Vojnu akademiju Generalštaba — 1967. U Drugom svetskom ratu komandovao je vodom i bio

Sovjetska armija

Kada je reč o brojnom stanju, sastavu i strukturi oružanih snaga, kao i finansiranju vojnog kompleksa, SSSR se rukovodi principom pouzdanosti i razumne dovoljnosti snaga i sredstava za odbranu, s tim da se vojna ravnoteža održava na maksimalno niskom nivou. Orijentišući se na uzvratne akcije, Sovjetski Savez održava spremnost svojih oružanih snaga na takvom nivou, koji eliminiše mogućnost iznenadnog napada sa strane i obezbeđuje pružanje otpora agresoru.

Crvena armija ima više od četiri miliona ljudi, od čega su 2,5 miliona vojni obveznici. Broj rezervista dostiže cifru od 5,6 miliona, tvrdi se u Međunarodnom institutu za strategijske studije u Londonu.

Kremlj, ali je pitanje da li mu je, i kakvo mu je u njemu mjesto. Pučistička zbivanja povratila su mu dio gotovo potpuno izgubljenih simpatija (gubitnika svi žale), ali su mu srozala i ono malo autoriteta s kojima je otpustovao na krimsko ladanje. Već se, naime, ispovijala da je od tridesetak najbližih saradnika, više od polovine bilo zaraženo pučističkim bacilom. A vladari se ponajviše cijene po tome kako biraju svoje dglavnike. Gorbačovljev svom šefu, vidimo, radili o glavi. A narodu... Srećom, nisu uspjeli.

PUČISTI: Tokom ova tri napregnuta dana najviše sam razmišljao o pučistima. Htio sam se uvući u njihovu kožu, jer to očito nisu bili ljudožderi kakve smo svi ranije očekivali pomišljajući na eventualni desničarski prevrat. Sud će o njima reći svoje. Pugo je sam sebi presudio, a meni će valjda oprostiti onaj ko misli drugačije, no — "osmorka" se čuvala da totalno ne uprija ruke. I ko zna kako bi izgledalo njihovo pravdanje pred Gorbačovom, da nije bilo one crne noći oko ruske Bijele kuće, kada je potekla krv nedužnih ljudi, kada su gusjenice pomahnitalo gnječile nezaštićeno meso.

Sve ostalo ličilo je na puč "u rukavicama". Jeste zavedena stroga cenzura u štampi, na radiju i televiziji, ali i u emisijama koje je

prethodno pregledao nadležni cenzor objavljivane su informacije koje "osmorki" nisu išle u prilog. Jednom sam glasno pomislio da oni promovišu novi vid propagande: priznaju da otpor postoji, ali se nadaju da će time povećati mobilnost sopstvenih pristalica. A sa svojom političkom ekonomskom i idejnom platformom, oni su mogli povući znatan broj sljedbenika koji se svakodnevno deklariraju na sličan način.

Zavjerenici su, čini mi se, mislili da ljude i ne treba da primoravaju da misle kao oni, da većina sovjetskih građana misli upravo na njihov način. I tu su se prevarili: demokratska epidemija izgleda da je bespovratno zarazila, ako nikog drugog, a ono Rusiju, Moskvu i Lenjingrad, gdje je zaustavljen posljednji pokušaj ortodoksnih boljševika da ponovo urame izandalu sliku brkatog čovjeka.

Onog ponedjeljka kad je "osmorka" u međunarodnom pres-centru držala bank, pokušavajući da "sedmu silu" uvjeri u svoju snagu i pravednost, bio sam predaleko i u prevelikoj gužvi da pratim ruke na izgled samouvjerenih pučista, ili je već sam čin prevrata oko njih stvarao oreolu sigurnosti, ali sad je jasno da su se oni nasmrtili preplašili već u trenutku kad su publikovali paket svojih

odluka i započeli kratkotrajnu vladavinu. Emitovan je snimak te konferencije i — svakome od njih vidno su se tresle ruke, baš kao kolegici iz "Njuzvika" koja je u četvrtak drhtala kao prut dok se pitanjem obraćala Gorbačovu.

I sovjetski predsjednik to je primijetio. "Bio sam mnogo zdraviji od tih ljudi koji nikako nisu mogli da smire drhtavicu", rekao je pred novinarima. Mislim da je ovim re-

OBEZBEĐENJE:
Jeljcin okružen čuvarima
koji nose mašinku Ak-76
i pancir panele

samo srušen nego do farse doveden mir o strašnim brkajlijama koji će krvlju i gvozdem kad-tad Sovjetski Savez da skrenu s puta perestrojke.

I pored goleme radosti koja je Moskvu na kraju povezala u pobjednički zagrljaj, ostaje dojam strasne gorčine. U radosti, niko i ne zna koliko će od tih dramatičnih zbivanja ostati neuklonjivih trauma. Svi koji su bili u Moskvi 20. avgusta imali su priliku da dožive (za većinu prvu, a valjda i posljednju) noć policijskog časa i tenkovskog napada na rusku Bijelu kuću. Avenijom mira, pokraj mojih prozora, tutnjali su tenkovi, u neposrednoj blizini dugo se čulo brektanje helikopterskih motora. A informacija nema.

Znamo da je kolona tenkova već blizu Jeljcinovog štaba, a "Glas Amerike" i "Radio sloboda" gube se u ometajućim signalima. Zagušen je i "Eho Moskve", koji ilegalno emituje program iz Bijele kuće. A u kratkim intervalima, kad se signal nekako probije do tranzistora, čuje se pucnjava i vijesti o ubijanju.

Bila je to košmarna noć. Ne vjerujem da je iko u Moskvi spavao, a nije smio izaći na ulicu. Znamo kako se to završilo. I ne ponovilo se, ne samo u Moskvi — nigdje u svijetu!

VLADIMIR MIJOVIĆ

zamenika ministra odbrane SSSR i glavnog inspektora Ministarstva odbrane obavljao je tokom 1986. i 1987. godine. Za komandanta trupa protivvazdušne odbrane i zamjenika ministra SSSR naimenovan je 1987. godine.

Ivan Moisejevič Tretjak je general armije.

Jevgenij Ivanovič ŠAPOŠNIKOV rođen je 1942. godine, Harkovsku visoku vazduhoplovnu školu završio je 1963. godine, a Vojnu akademiju Generalštaba — 1984. Završio je i Vojnovazduhoplovnu akademiju "Jurij Gagarin". Bio je pilot, stariji pilot i komandant eskadrile. U periodu od 1985. do 1987. godine komandovao je vazduhoplovnim snagama jednog vojnog okruga. Vazduhoplovnim snagama sovjetskih trupa u Nemačkoj komandovao je 1987. i 1988. Na dužnosti prvog zamjenika komandanta Ratnog vazduhoplovstva SSSR bio je od 1988. do 1990. za komandanta Ratnog vazduhoplovstva i zamjenika ministra odbrane SSSR naimenovan je 1990. godine.

Jevgenij Ivanovič Šapošnikov je general-pukovnik.

IAN-APP

Ekskluzivno za "Vreme"

Prevrat očekivan, ne i ishod

Prevrat je onoliko realan (ne samo u prošlosti već i u budućnosti), koliko su realne uticajne društvene snage koje su ga pokušale. Sastav samozvanog Društvenog komiteta za vanredno stanje u SSSR odražava sastav pomenutih društvenih snaga: to su vojno-industrijski kompleks, partijsko-državni aparat totalitarnog modela, direktori državnih industrijskih i poljoprivrednih preduzeća, generalštab, Komitet državne bezbednosti i Ministarstvo unutrašnjih poslova.

Mnogomilionski buljak činovnika pokušao je puč rukama vojnih lica, kako bi sačuvali nepravdno i neopravdano stečene privilegije. Ti činovnici neće bez borbe da predaju svoju vlast nad ljudima, neće da vrte svoje službene, rekreativne i druge dvorce, da vrte limuzine, da se odreknu izobilja prehrambenih proizvoda namenjenih isključivo njima, a ni ostalih privilegija.

Vladajući slojevi su i ovog puta pretrpeli poraz, ali ne treba gubiti iz vida da je to već treći njihov pokušaj. Prvi pokušaj osujetio je Eduard Ševardnadze svojim upozorenjem koje je uskovitalo ceo svet. Drugi pokušaj izgubio je dah posle krvoprolića u Pribaltiku početkom ove godine.

Ali, politička borba nije sport, i ovaj treći pokušaj ne znači da ih više neće biti. Naredni pokušaji se, međutim, mogu preduprediti, i to tako što će ovog puta krivci biti izvedeni pred sud i kažnjeni za izdaju države. To treba učiniti bez ikakvih kompromisa, u skladu sa važećim zakonima i bez milosti. Mihail Gorbačov je "išao niz dlaku" konzervativcima, što je imalo za posledicu pokušaj njegovog zbacivanja sa vlasti. Sada je valjda jasno da se sa njima više ne može igrati žmurke. Da se puč ne bi ponovio, neophodno je hitno doneti nove zakonske propise o oružanim snagama, Komitetu državne bezbednosti i organima Ministarstva unutrašnjih poslova.

Generali po svom nahođenju sada upravljaju masom od gotovo pet miliona vojnih lica, kao i oružjem, od običnih revolvera do atomskih raketa. Uzgred budi rečeno, oni tu ogromnu uniformisanu masu koriste u privatne svrhe kao besplatnu radnu snagu.

Posle neuspelog puča, u Sovjetskom Savezu, ne sme da bude organizacija KPSS na radnim mestima, i to u prvom redu u

Za samo godinu dana postojanja, "Nezavisne novine" počinjale su dva puta. Naime, na spisku zabranjenih novina posle puča, na prvom mestu "crne liste" našle su se upravo ove novine koje je grupa poznatih sovjetskih novinara pokrenula kada je shvatila da su Sovjetskom Savezu danas potrebne upravo takve nezavisne, partijski neopredeljene i objektivne novine. Zbog takve orijentacije, list je počeo da se štampa i u Americi. Autor ovog komentara, napisanog ekskluzivno za "Vreme", zamenik je glavnog urednika "Nezavisnih novina" poznati novinar Ilja Baranikas

Ministarstvu odbrane, Ministarstvu unutrašnjih poslova i Komitetu državne bezbednosti. Nedavno je Boris Jeljcin izdao Ukaz o departizaciji u Rusiji, i on treba da bude hitno realizovan. Po tom obrascu, potrebno je da predsednik Gorbačov objavi analogni ukaz za ceo SSSR. Naime, ima mnogo potvrda o tome da su pripadnici partijskog aparata saučestvovali u neuspelom prevratu, mada se Vladimir Ivaško, jedan od čelnika KPSS, distancirao

— kada je ishod puča bio jasan. Uzgred budi rečeno, puč je izveden da bi se sačuvalo takozvano socijalističko opredeljenje sovjetskog naroda, koji je njegovim "slugama" omogućavao da više od 70 godina žive životom superkapitalista...

Gubitnici u neuspelom puču nisu samo članovi Državnog komiteta za vanredno stanje već i snage koje stoje iza njih. Težište u strukturi političke vlasti radikalno se pomerilo od Saveza ka republikama. Savezni organi vlasti i najviša zvanična lica ispoljili su svoju totalnu nemoć, ili pak saučesništvo u puču. Evo i primera: tek poslednjeg dana prevrata, kada je postalo jasno da će on doživeti neuspeh, iznenada su se pojavili do tada totalno odsutni ministar inostranih poslova SSSR Aleksandar Besmertnih, predsednici oba doma Vrhovnog sovjeta SSSR Rafik Nišanov i Ivan Laptjev (uzgred budi rečeno, oni nisu uspeali da održe sednicu Vrhovnog sovjeta SSSR za razliku od Ruskog parlamenta), prvi zamenik saveznog premijera Vladimir Ščerbakov i drugi.

U Sovjetskom Savezu nema povratka na staro. Sada u toj zemlji ne živi "sovjetski narod" — nova istorijska zajednica ljudi, već Rusi, Ukrajinci, Litvanci, Gruzini i drugi narodi svesni sopstvenog dostojanstva. Besmisleno je računati na to da će oni pristati da i dalje žive u "jedinjenom i nedeljivom" Savezu starog, unitarnog obrasca.

Savez treba očuvati, ali upravo kao savez a ne kao jedinstvenu državu. Ovo drugo može se ostvariti jedino ako se upotrebe tenkovi i pripadnici desantnih jedinica i ako se, osim KPSS, zabrane sve partije. Upravo to su pučisti i pokušali.

Što se tiče Mihaila Gorbačova, ukoliko on želi da nastavi politiku koja je u proteklom periodu često bila kolebljiva, doživće da se nađe u ulozi "britanske kraljice", što mu je prošle godine Boris Jeljcin i poricao.

Novinari su odigrali grandioznu ulogu u moskovskom puču. S puno prava Gorbačov im se niskim poklonom zahvalio po povratku u Kremlj. Oni se, i pored svega, nisu dali omesti: nezavisne agencije koje odnedavno rade po telefaks-sistemu, i odličan su izvor dnevnih informacija za sve strane novinare, nastavile su redovitu emisiju. Šta redovitu — utrostručenu!

zamenik komandira čete, a u poratnom periodu komandovao je četom, bataljonom, pukom, divizionom, korpusom i većim formacijama.

U razdobljima od 1958. do 1961. godine i od 1963. do 1965. službovao je u štabu Lenjingradskog vojnog okruga. Od 1974. do 1976. bio je na dužnosti u Glavnoj personalnoj upravi Ministarstva odbrane SSSR. U periodu od 1976. do 1979. nalazio se na dužnosti prvog zamjenika komandanta Dalekoistočnog vojnog okruga. Zatim je 1979. i 1980. komandovao Centralnom grupom sovjetskih trupa. Od 1980. do 1984. godine bio je na dužnosti komandanta Srednjo-azijskog vojnog okruga, od 1984. do 1987. godine komandovao je trupama Dalekoistočnog vojnog okruga. Za načelnika Glavne personalne uprave Ministarstva odbrane SSSR postavljen je 1987. godine, a odmah zatim, iste godine, naimenovan je za ministra odbrane SSSR.

Dmitrij Timofejevič Jazov je maršal Sovjetskog Saveza.

Mihail Aleksejevič MOJSEJEV rođen je 1939. godine. U armiji je od 1958. godine.

Vojnu akademiju "Mihail Frunze" završio je 1972. a Vojnu akademiju Generalštaba 1982. godine. Komandovao je pukom, divizionom i armijom, a bio je i na dužnosti načelnika štaba vojnog okruga. Trupama Dalekoistočnog vojnog okruga komandovao je 1987. i 1988. godine. Za načelnika Generalštaba oružanih snaga i prvog zamjenika ministra odbrane SSSR naimenovan je 1988. godine.

Mihail Aleksejevič Moisejev je general armije.

Valentin Ivanovič VARENIKOV rođen je 1923. godine. U Drugom svetskom ratu učestvovao je od 1942. godine, na komandnim dužnostima u operativnoj armiji. U poratnom razdoblju komandovao je većim jedinicama i formacijama. Vojnu akademiju "Mihail Frunze" završio je 1954. godine, a Vojnu akademiju Generalštaba — 1967. Od 1979. do 1984. načelnik je Glavne uprave Generalštaba Sovjetske armije. Od 1984. do 1989. godine on je prvi zamenik načelnika Generalštaba. Sada je komandant kopnenih trupa i zamenik ministra SSSR.

Valentin Ivanovič Varenikov je general armije.

Portret

Neuporedivi Gorbi

U pravoslavlju Preobraženje (19. avgust) ima mitsku snagu neminovnih i gotovo svetih promjena. Toga dana mijenja se kamen, voda i zemlja i više ništa nije kao što je bilo dan ranije

Toga dana većina komentatora svjetskih zbivanja već u rano jutro konstatovala je da "svijet danas nije više ono što je bio juče". I stvarno nije. Jedna petina toga svijeta — Sovjetski Savez — iznenada je promijenio svoj politički izgled. Sa sovjetske i međunarodne političke scene milom ili silom otišao je Mihail Sergejevič Gorbačov. Milom — rekao je novi gost carske oduje u Kremaljskom dvorcu Genadij Janajev. Gorbačov se razbolio, a novi Državni komitet precizno dijagnostično tu bolest i odredio mu bolovanje u trajanju od šest mjeseci. (U međuvremenu, na smrt se razboleo Državni komitet — prim. red.)

Silom — kažu strani posmatrači u Moskvi; državnim prevratom — kaže predsjednik Rusije Boris Jelcin; kućnim pritvorom — kažu strani dopisnici iz Moskve. Bilo kako bilo, Mihail Gorbačov je privremeno bio izgubio vlast, ali je do daljnjega sačuvao glavu.

DJEČAK IZ PRIVOLJNOG: Drugog marta 1931. godine u stepskom selu ruskih kozaka Privoljno u Stavropoljskoj oblasti, rodio se Mihail Gorbačov. Otac Sergej bio je seljak srednjeg imovnog stanja, a djed Andrej prva porodična politička žrtva haotičnih seljačkih pobuna s početka četvrtog decenije ovoga vijeka. Tih godina Rusijom su harali glad i nemilosrdna Staljinova policija, koje su zajedno odnijele preko 14 miliona života.

Devetogodišnji boravak djede Andreja u logorima Sibira i tajno krštenje Miše u pravoslavnoj ruskoj crkvi učinili su kasnije da lični i porodični život Mihaila Gorbačova bude obavijen tajanstvenošću kojom kao da je skrivano nešto mnogo važnije. A stvarno velikih tajni nije bilo. Miša je bio odličan učenik, dobar student, uspješan komсомolski aktivista. Završio je pravni fakultet 1955, a ekonomski 1967. godine.

Vjerovao je svojoj generaciji, umio da njeguje prijateljstvo, lako je donosio praktične odluke, neprestano dograđivao svoj politički pragmatizam i stalno pothranjivao svoje intelektualne ambicije. Kao partijski radnik i funkcioner proveo je 23 godine u Stavropolju i odatle 1978. dospio u Moskvu. Od prethodnika na sovjetskom partijskom vrhu naučio je partijske lekcije, uz čiju je pomoć polako i gotovo nezapaženo išao ka vrhu partijske vlasti. Krajem novembra 1978. Mihail Gor-

bačov je izabran za sekretara CK KP SSSR i bio zadužen za poljoprivredu, i dotada i potada najbolnju oblast sovjetske ekonomije. Ta prva godina u užem partijskom rukovodstvu i na čelu osjetljivog resora donijela je četrdesetsedmogodišnjem Mihailu Gorbačovu neočekivano lično zadovoljstvo: bila je to rekordna žetva — 237 miliona tona žitarica.

Brežnjev je bio suvereni gospodar i njegovom imenu pripisivane su sve zasluge, pa i rodna godina. To je podsticao i sam Mihail

POVRATAK PREDSEDNIKA: Gorbačov na aerodromu Vnukovo u četvrtak 22. avgusta 1991, pošto je puč propao

Gorbačov, javno hvaleći Brežnjevlev "Prehrambeni program". Proveo je nekoliko godina u predvorju Politbiroa, držeći se podalje od vještih intriga i spletki i prikrivene borbe za vlast u najvišem sovjetskom partijskom organu. Čitav Politbiro spremio se za odlučujuću bitku u borbi za vlast poslije Leonida Brežnjeva. Černjenko, Andropov, Kirilenko, Ustinov, Grišin, Gromiko, Romanov — sve pretendenti na partijski prijesto, a njihova prosječna starost iznosila je 71 godinu.

Dvadeset peti kongres Sovjetske partije počeo je saopštenjem zvaničnog spikera: "Pažnja, pažnja, ulazi Politbiro". Duhoviti

sovjetski građani tada su govorili da će sliedeći kongres početi saopštenjem: "Pažnja, pažnja, unose Politbiro".

U prvom okršaju, nakon Leonida Brežnjeva sovjetski partijski vrh zauzeo je Jurij Andropov. Njegovih 15 mjeseci na čelu Partije — bio je dovoljno da počne da se razgorijeva sav unutrašnji žar koji je nosio Gorbačov. Andropov je bio sjajan intelektualac, vristan taktičar, pažljiv reformator. Njegova dominantna uloga u Politbiro, njegova meć u KGB obezbijedili su relativni mir u nastojanju da sprovede nacionalnu obnovu.

RAST POPULARNOSTI: Andropov je bolest prekinula u političkom uzletu. Ali, sve njegove zamisli će ne samo realizovati već i unaprijediti Mihail Gorbačov mnogo brže nego što je to Andropov i mogao da zamisli. Za godinu dana Černjenkove vladavine ideje Jurija Andropova bile su samo zamrznute. Dolaskom Gorbačova na čelo Partije, uprkos ravnoteži snaga u samom Politbirou sve je počelo iz osnova da se mijenja.

Autor "perestrojke" u unutrašnjem i "novog mišljenja" u spoljno-političkom životu zemlje pokazao je da može biti robustan političar. Prvo se strpljivo, ali istrajno oslobađao starih članova Politbiroa — Romanova, Grišina, Gromika, Ustinova — i dovodio mlade ljude, zatim je počeo da jača vlast Parlamenta, na uštrb Politbiroa. Kad je i sam postao predsjednik Saveznog parlamenta, oduzeo je Politbirou ovlaštenja da se bave odbranom i državnom bezbjednošću. I Armija i KGB prešli su u nadležnost Parlamenta. Time je već na početku ojačao svoju vlast i produžio joj život.

JELJCIN
PREUZE
GORBAČOVA

Unutrašnje ekonomske i političke reforme započeo je na širokom frontu i pokušao da ih podstakne donošenjem novih zakona. Ali, u velikoj zemlji i inercija je bila velika. Gotovo 18 miliona ljudi u partijskom i državnom aparatu uplašilo se za svoje privilegije, za svoju vlast, za svoju sudbinu. Gorbačov je kršio put svojim idejama otvaranjem Sovjetskog Saveza prema Zapadu, demokratizacijom političkog i partijskog života, glasnošću, ekonomskim reformama, obećanjima automatizacije i kompjuterizacije proizvodnje, afirmacijom nacionalnih sloboda. Velika zemlja se zatalasala, političke slobode našle su nove partije, ekonomski i politički interesi zaoštravali lične, grupne i međunarodne odnose.

Za decentralizaciju planiranja i prelazak na slobodno tržište bila je potrebna nova organizacija proizvodnje i snabdijevanja, modernizacija industrije, racionalizacija cjelokupnog državnog i partijskog aparata. A para niotkuda. "Perestrojka" je tavorila, međunarodni i svi drugi odnosi se zaoštravali, proizvodnja opadala, nestašice prehrambenih proizvoda i robe široke potrošnje bile sve veće.

Počeli su pravi međunarodni mali ratovi, umnožavale se žrtve građanskih sukoba, zemlja je prijetila glad u bukvalnom smislu. Sovjetski Savez pucao je po svim šavovima. To je označilo potpuni neuspjeh Gorbačova u zemlji.

Van zemlje "Gorbi" je bio sve popularniji. Nijedan mirotvorni prijedlog nije propao njegovom krivicom. Odbacio je doktrinu "ograničenog suvereniteta" i oslobodio zemlje istočne Evrope pritisku sovjetske verzije socijalizma, povukao armiju iz Avganistana, iz Mađarske, Čehoslovačke, potpisao ugovore o povratku armije iz bivše Istočne Njemačke i Poljske, prestao da pomaže Kubu, Angolu, Etiopiju, Vijetnam i odrekao se komunističkog internacionalizma. Potpisao je ugovore o smanjenju oružja i žive vojne sile u Evropi i sve trijumfalno završio potpisivanjem ugovora o smanjenju strateškog atomskog oružja na svom posljednjem samitu u Moskvi.

Za sve to vrijeme tražio je i podršku i pomoć Zapada za modernizaciju svoje zaostale zemlje. Zapad mu nije sasvim vjerovao do posljednjeg trenutka. Pa i kad je počeo da vjeruje u iskrenost Gorbičevih namjera, perestrojka je već bila na putu propadanja. Za detant, za političko razumijevanje, za želju da sarađuje sa svima — dobio je Nobelovu nagradu za mir.

Zbog plemenitosti ideja, zbog političkog larma, lične spontanosti biran je za političku ličnost godine. Njegova politička ličnost, njegove ideje i njegova sudbina ne mogu se sporediti ni s jednom drugom ličnošću iz novije sovjetske istorije. A to što je bio na odmoru, što baš na Krimu, i smijenjen baš kao i Nikita Hruščov, samo je slučajnost koja se u politici ponekad stvarno ponavlja.

Na kraju, Gorbačov ipak nije završio kao Hruščov.

RADIOVOJE RABRENOVIĆ

Duško Doder govori za "Vreme"

Jelcin i Gorbačov

Jelcin izbija na prvo mesto, ali je možda opozicija sigurnija

Mislili da SSSR nije doživio nikakav konačni hepiend time što se Gorbačov vratio na vlast. Naprotiv, rekao bih da pokušaj puča označava kraj Sovjetskog Saveza kakvog ga znamo i da im tek predstoje tragični dani — rekao je u intervjuu za "Vreme" Duško Doder, dugogodišnji dopisnik "Vašington posta" iz Moskve i autor nekoliko knjiga o toj zemlji: "Senke i šaputanja" o politici vlasti od Brežnjeva do Gorbačova, "Gorbačov — jeretik u Kremlju", "Susreti na vrhu" o sovjetsko-američkim odnosima ... Nedavno je izašla i politička biografija Mihaila Gorbačova pod naslovom "Put bez povratka", koju je napisao sa suprugom Luiz

GORBAČOV OSTAJE KOMUNISTA: Duško Doder

Brenson. Doder je sedamdesetih godina bio i dopisnik iz Beograda, i taj period ga je inspirisao da napiše knjigu "Jugosloveni". Ovom prilikom za naš list analizira ličnosti Mihaila Gorbačova i Borisa Jelcina i njihove međusobne odnose.

VREME: Kako biste definisali pozicije dvojice lidera posle propalog puča?

DODER: Jelcin tokom puča nije toliko spasavao Gorbačova, koliko sebe, a građani Moskve nisu izašli da brane ruski parlament zbog Gorbačova, nego zbog Jelcina. Gorbačov se vratio, ali ne mislim da se vratio kao pobednik, bilo moralni, bilo politički. Jelcin ima oko sebe umke i vešte savetnike, ali je u ovoj situaciji pokazao i veliku ličnu hrabrost. Kad je bio okružen tenkovima, popeo se na jedan od njih i rekao pučistima "ne". Cela stvar je tako ispala trijumf Jelcina, a ne Gorbačova, jer je prvi završio posao, a drugi došao na gotovo.

Može li takav rasplet okončati njihove višegodišnje sukobe?

Među njima je pre svega bila reč o ličnom animozitetu. Gorbačov je još 1985. doveo Jelcina iz Sverdlovskaja, jer je uživao ugled

čestitog, nekorumpiranog čoveka, i stavio ga na čelo moskovske partijske organizacije umesto Grišina, koji je stvarno bio mafiozo.

U tom leglu birokratije, Jelcin se ponašao kao pravo ovaploćenje ideje perestrojke. Krenuo je u javni obračun protiv specijalnih škola, limuzina koje su vozile funkcionersku decu, specijalnih prodavnica. S obzirom na to da su se u Moskvi skupile sve privilegovane grupe, isto kao što se u Jugoslaviji posle rata sve spustilo na Dedinje, konzervativci su krenuli da ga ruše — i srušili su ga 1987. godine. A Gorbačov, koji ga je sam izvikao iz potpune anonimnosti, uzima kalkulator i izračunava da će izgubiti mnogo glasova ako ga podrži. Doduse, nije dozvolio da ga potpuno "otkače" — namestio je Jelcina za zamenika ministra izgradnje, koje je u SSSR veliko ministarstvo. Međutim, to nije partijska funkcija koja ima viši rang i od tada datira taj njihov animozitet. Jelcin je činio neverovatne stvari da bi se vratio u politiku — i uspeo je. Sa mesta zamenika ministra postao je predsednik Rusije, u čemu mu je u velikoj meri pomogao Gorbačov upravo time što je pokušao da mu sruši karijeru.

Znači li to da ne postoje suštinska politička razilaženja između Gorbačova i Jelcina?

Postoje razlike. Bitna je razlika što je Gorbačov na vlasti i za to snosi odgovornost, a Jelcin ne. Zatim, oni polaze sa različitim startnih pozicija. Prvi je razrušio imperiju koju je još Petar Prvi napravio i koju je on sam nasledio od Brežnjeva. Gorbačov je zaista prvi reformator, uključujući Petra Prvog i Lenjina, koji je u SSSR htio nešto suštinski da promeni. Gorbačov je shvatio da je SSSR najluda imperija u istoriji sveta, imperija koja izvozi sirovine i energiju u kolonije, a iz

kolonije uvozi gotove proizvode. Međutim, teško je očekivati da Gorbacov sam baš sve razruši, uključujući i samu državu. On je čak bio spreman da baltičkim republikama da sve — samo da su mu ostavile smokvin list. Jeljcin te obaveze nema, jer on preuzima nešto što se već raspada, i on kaže — dobro, hajdemo makar da spasavamo Rusiju. Međutim, obojica su prihvatila dogovor o savezu suverenih država, zbog kojeg je, na kraju, i došlo do puča. I tu i jedan i drugi prihvataju novi koncept države, da u njoj ostanu oni koji žele, a u stvari ne znaju šta je to. Doduše, to ne zna ni bilo ko drugi.

U spoljnim politikama dvojice lidera nema suštinskih razlika. Njihova zemlja više ni u kom slučaju nije velika sila — ona se vraća u okvir regionalne sile. Ni jedan ni drugi više ne vide globalnu ulogu za Sovjetski Savez. Gorbi je, uzgred, prilikom svog prvog govora u Kremliju dva puta rekao "Rusija", pa se ispravio i rekao "Sovjetski Savez". To vam je kao kad Srbi kažu Jugoslavija, a u stvari misle "Srbija". Doduše, Gorbacov je maštovit — on hoće da zadrži imperiju u drugom smislu, u smislu svetskog mirovnog faktora. Jeljcin još daleko nije stigao, on je zaokupljen domaćim problemima i borbom za opstanak na vlasti.

Smatram da je najbitnija razlika među njima u tome što je Jeljcin u intervjuu jednom grčkom listu rekao da on nije komunista, nego socijaldemokrata. On je javno istupio iz Partije. Gorbacov je rekao — ja sam komunista i ostajem komunista; za neke to ne znači ništa, za mene to znači sve. I tu vidim inerciju. Gorbacov je u suštini zapadnjak, ali ostaje

u okvirima socijalizma, makar samo stilskim. Jeljcin neće ni stilske okvire socijalizma, a u nekim trenucima stil je sve. Pogledajte žene — mogu u svemu drugom biti iste, ali ako jedna ima stil, a druga nema, razlika će ipak biti ogromna. Jeljcin napada Partiju, hoće višepartijski sistem, i, kako rekostmo, sam je izašao na višepartijske izbore. Gorbacov je morao to da uradi, a nije, što mu je velika i strateška i taktička greška. Da je izašao pre tri godine, sigurno bi bio izabran.

➤ *Znači li sve to zajedno da bi oni ubuduće mogli zajedno da rade za dobrobit perestrojke?*

Sve je moguće, čak i da se Gorbacov tri dana posle puča vrati na vlast. Međutim, perestrojka, kao prvenstveno ekonomski projekat, mrtva je već godinu i po-dve dana. Ne mislim da je to Gorbacovljeva krivica. On je bio spreman na sve, ali je protiv njega 70 godina socijalizma u kojima su ljude ubijali da je sve besplatno, da oni ne moraju ni o čemu da brinu. Oni nisu spremni za tržišnu ekonomiju, neće je, neće nikakav rizik.

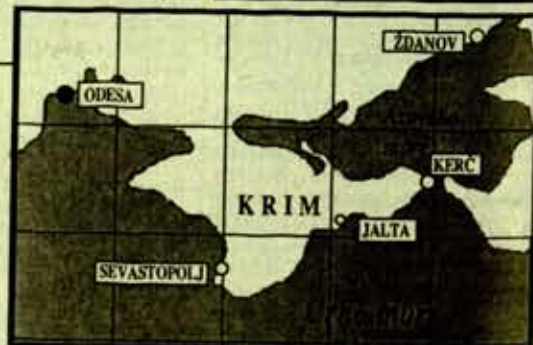
Međutim, ni Jeljcin nema ekonomski program. Glavno u njegovom programu je borba protiv diktature, za demokratiju, što je dobro, ali nije dovoljno. Jeljcin ima čoveka koji kaže da se ekonomija može promeniti za 500 dana. Mislim da je ili lud, ili lopov. Kako se može bez velikog rušenja promeniti taj potpuno okoštali sistem, ko ima političku snagu da to uradi? I tamo, kao i u Jugoslaviji, u svakom mestu postoji 10-15 hiljada ljudi koji svaki dan idu na posao, nešto kucaju, lupaju, nikad ni ko-pejku nisu zaradili,

ali primaju plate, porodice im nekako žive. Ko će to sad rasterati? Jeljcin, ukratko, ne nudi ništa konkretno. Kaže "privatizacija", ali ne kaže kako. Ne vidim tu brzog rešenja. Ukratko, pošto ni jedan ni drugi nemaju odgovore na ekonomske probleme — čak i da počnu zajedno da rade, ili da Jeljcin uzme vlast umesto Gorbacova — i Jeljcin će kroz godinu i po dana biti u istoj situaciji, i njega će pljuvati. Lako mu je da održi popularnost dok je u opoziciji Gorbacovu, dok mu govori — "Eto vidiš, ništa ne radiš kako valja..."

ROKSANDA NINČIĆ

Vladislav Jovanović,
ministar inostranih poslova Srbije:
Naš stav je da je to unutrašnje pitanje
Sovjetskog Saveza, u koje ne treba
da se mešamo. Zato bi "prirodnije" i
bilo da se pitanje uputi saveznom
sekretaru za inostrane poslove, budući
da je Jugoslavija međunarodno priznat
politički činilac — to je pozvanja
adresa".

Vuk Drašković, SPO:
Ako večeras padne Moskva, ne
će zavladata i u Beogradu.

Privlačni Krim

Poluostrvo Krim nalazi se na jugu evropskog dela Sovjetskog Saveza, i sa nekoliko strana zapljuskuju ga talasi Crnog mora. Ima blagu i okrepljujuću klimu, što su bogati i ugledni ljudi ruske imperije otkrili još u prošlom stoleću. Mnogi najveći ruski umetnici provodili su tu svoj odmor, tražeći leka svom narušenom zdravlju. Carska dinastija podigla je na Krimu reprezentativne dvorce. Ta zdanja su toliko lepa, da se ruski carevi, plemstvo i drugi uglednici nisu morali stideti pri poređenju sa znamenitim mondanskim evropskim centrima za odmor.

Posle Oktobarske revolucije svi ti luksuzni objekti postali su "narodna svojina". U njima su boravili istaknuti predstavnici radnika i seljaka. Birokratija i partokratija nisu htela da tu blagodat prepuste isključivo onima za čije su se interese "borile", pa gotovo i da nije bilo značajnije državne ili političke ličnosti koja na Krimu nije bila u "retkim trenucima predaha".

Doduše, u predratnim i poratnim godinama "visoki turizam" se pomorio prema Sočiju (na Kavkaskoj obali Crnog mora), ali Krim je ipak sačuvao vodeće mesto i najviši rejting. Najviši rukovodioci SSSR provodili su i provode odmor na Krimu. Setimo se samo Staljina, Hruščova, Brežnjeva, a sada i Gorbacova.

Na Krimu su svojevremeno živeli i Tatari, poznati kao vredni povratnici i vinogradari. Zato što je većina njih za vreme Otadžbinskog rata saradivala sa nemačkim okupatorima. Staljin ih je podvrgao

nemilosrdnim represalijama — preselio ih je u Kazahstan. Oni sada pokušavaju da se vrate na svoja predšnja ognjišta i u tome delimično uspevaju, uz ogromne teškoće.

Krim je poznat po gradovima kao što su Sevastopolj (ogromna vojnomorska baza), Simferopolj, Feodosija i Jalta gde su šefovi SSSR, SAD i Velike Britanije još tokom rata delili budući ratni plen i krojili sudbinu sveta; članovi "velikog terceta" bili su Staljin, Ruzvelt i Čerčil.

Čudljiva sudbina opet se sa nekima surovo našalila: Foros na Krimu postao je mesto zatočeništva (doduše kratkotrajnog) sadašnjeg sovjetskog lidera Gorbacova.

Krim je do pre nekoliko decenija, bio u sastavu ruske federacije, da bi onda voljom (voluntarističkom?) najviših krugova postao sastavni deo Ukrajinske SSR.

BOŽIDAR MILOSAVLJEVIĆ (IAN)

Milovan Dilas:

Zakasnela avantura

TENKOVI NAPUŠTAJU KREMLJ: Borovecki prolaz, sredi 21. avgust 1991, ambulantna kola čekaju da tenkovi odu

Rusija je mnogo puta priredila iznenađenja i svetu i samoj sebi. I Oktobarski prevrat 1917 — to se tada zvalo "prevrat", da bi kasnije bilo unapređeno u "revoluciju" — bio je iznenađenje: koliko je malo bilo onih koji su verovali da nešto tako "neprirodno" može dugo da traje, pokazuje anegdota o bračnom paru, izbeglom u Švedsku, toliko ubeđenom u kratkotrajnost toga da ni kuferu nije raspakivao...

I sada, sa svrgavanjem Gorbacova 18-19. avgusta, svet je iznenađen i — zaprepašten. Iznenađeni su, bar u većini, i Rusi i ostali narodi Sovjetskog Saveza. Ali nisu zaprepašeni: istoga dana kad je grupa "dvorskih" kremaljskih zaverenika proglasila sebe najvišom vlašću — Rusi, a s njima i ostali, ustali su u odbranu zakonite vlasti i svog — prvog posle Oktobarskog prevrata — slobodnog vođe.

Juče uveče, 20. avgusta, baš na ovom mestu, prekinuo sam pisanje ovog članka. Danas, 21. avgusta, posle podnevnog spavanja, u 15 časova Radio-Beograd je javio da je puč propao i da zaverenici beže avionom u Kirgiziju: ovoga puta to je trajalo toliko kratko, da izbegli bračni par ne bi pogrešio ako bi kuferu ostavio neraspakovane.

Pa, da nastavimo o temi iz naslova. Čim je puč izbio, počele su, naširoko, analize "sovjelogiča" o njegovim uzrocima,

odnosno o Gorbacovljevim greškama. Takvo nešto moglo se čuti i iza okruglog stola beogradske televizije, uveče 20. avgusta, najnedvosmislenije od "vojnog stručnjaka" koji je Gorbacovu zamerio popuštanje Zapadu u naoružanju i — zamislite! — napuštanje država Istočne Evrope.

To bi mogla da bude i poruka za nas. Baš ovde u Srbiji, ponajpre. Jer, za našu tugu i opomenu, ovde je bilo podosta onih koji su šenlučili bezumlju kremaljevskih birokrata, a i zvaničnici srpske države su se — jedini u Evropi! — uzdržali od osude puča, da ne bi, k'o doja, ispalo da se mešaju u unutrašnje poslove drugih zemalja.

Razume se, Gorbacov je imao grešaka. Ali ne zbog toga što je išao prebrzo ili presporo — on je, uglavnom, uspešno držao korak. Gorbacov je elastičan, darovit pragmatičar. Jedina stvarna, duboka Gorbacovljeva greška jeste kašnjenje u saznavanju da sovjetski, kao i bilo koji komunistički poredak, nije

moguće reformisati, nego da on mora biti korenito izmenjen.

No Gorbacov je bio dovoljno uman i s dovoljno snažnim osećanjem realnosti da političke probleme ne podredi lenjinističkim dogmama: moglo se zapaziti kako on iz godine u godinu, od ključnog do ključnog pitanja, napušta osveštana učenja.

I baš kad je Gorbacov — kroz praksu, kroz promene i kretanja koja je omogućio — spoznao i prihvatio da politički, ekonomski i državni sistem mora da bude promenjen birokratima iz njegovog najužeg kruga sinulo je da je reč i o njihovoj sudbini.

Ali, sve je već bilo kasno: svest sovjetskih ljudi već je promenjena do te mere da je revolucionarni tok — jer reč je o svojevrsnoj, demokratskoj revoluciji — nije moguće obuzdati. U izmenjenoj političkoj i duhovnoj klimi, bez šire podrške, puč i nije mogao biti temeljito pripremljen i organizovan, pa su i zaverenici od početka, na televiziji, izgledali smušeno i preplašeno; bez ideje, bez vođe. Odsudnu ulogu u slamanju puča odigrao je novi vođa Rusije Boris Jeljcin, koji se — za razliku od Gorbacova — prihvatanjem radikalnih demokratskih ideja odvojio od partijske birokratije i uzdigao kroz pokret masa.

To nije kraj teškoća, sukoba i dvoumljenja. Ali, tim izjalovljenim pučem, u političkom i društvenom životu završava se "herojski" period takozvanog staljinizma. A i epoha samog Gorbacova, budući da je on faktički okončao staljinizam kao "najviši stadij lenjinizma". Gorbacovljeva epoha označava promenu toka savremene istorije. Već to je dovoljno, ako ne i previše, da Gorbacovu odredi jedno od najznačajnijih mesta u istoriji i Rusije i modernog sveta. A time nije rečeno da Gorbacov neće još igrati značajnu ulogu. Nego da se epoha koja nastaje u SSSR-u i u svetu — u kojoj puč kremaljevskih birokrata označava samo simbolični trzaj dotrajalog sistema — neće, nadajmo se, označavati samo po autoritarnim vođama i "konačnim" istinama.

To bi mogla da bude i poruka za nas. Baš ovde u Srbiji, ponajpre. Jer, za našu tugu i opomenu, ovde je bilo podosta onih koji su šenlučili bezumlju kremaljevskih birokrata, a i zvaničnici srpske države su se — jedini u Evropi! — uzdržali od osude puča, da ne bi, k'o doja, ispalo da se mešaju u unutrašnje poslove drugih zemalja.

Dinamit Vuka Draškovića

Staljinizam bez Kremlja

Milošević je na putu bez povratka od 9. marta. Sada je samo odmakao još dalje

Baš je nezgodno kad pobjeda i poraz stanu u samo dva dana. Pogotovu kada su u pitanju politički obračuni u kojima se pogrešna izjašnjenja kažnjavaju. Čovek se taman malo porađuje, da sebi oduška, a onda se sve preokrene toliko brzo da više ne vredi ništa poricati i uzdati se u to da će vam neko zaboraviti trenutak iskrenosti.

Mnogi su zgodni literarni zapleti napravljeni na motivu lažnog pokojnika, prerano otpisanog, koji se zatim vraća da ustanovi ko su mu pravi prijatelji, a ko licemeri. Takvu lažnu smrt doživio je Mihail Gorbačov, čovek koji je svakako zaslužio da mu se dogode čuda.

Za nas u Jugoslaviji manje je važno ko je ovde u ta dva dana koliko zažalio za njim i njegovom perestrojkom, ali je zato od ogromnog značaja to što se jasno videlo da ima onih koji svoje nade vezuju za najkonzervativnije snage u "prvoj zemlji socijalizma". Kao da su, tokom nekoliko godina Gorbačovljevih reformi koje su izmenile lice sveta, samo čekali da poklekne i da najzad stvari ponovo dođu na staro mesto. Iako je odmah bilo jasno da puč ne teče glatko, da uz odvažnog Jeljcina stoje ogromne mase ruskog naroda, da je na drugoj strani samo vojna i policijska sila i to podeljena i neodlučna, u Srbiji se našli ljudi koji su požurili da taj melem priviju na svoje ranjene socijalističke grudi.

Penzionisani general Stevan Mirković, aktivista Saveza komunista — Pokreta za Jugoslaviju, odmah je zatražio veća ovlašćenja za Armiju i izrazio nadu u pomoć iz Moskve. Profesor Mihailo Marković, ideolog SPS, kao i Aleksandar Prlija, direktor "Politike", uzeli su da objašnjavaju zašto je poraz Gorbačova bio logičan i neminovan, i šta bi tu moglo biti dobro za Srbiju. Dok je ceo svet odbijao da prihvati puč, ministar spoljnih poslova Srbije nije imao komentara, jer, veli, Srbija ne želi da se meša u unutrašnje stvari Sovjetskog Saveza. Svi su se drugi mogli umešati, ali Srbija je ovoga puta bila principijelna. Jer, ko zna šta bi bilo od SSSR ako bi se ona umešala.

Opozicija se, međutim, ipak umešala, energičnije od svih Vuk Drašković, koji je

zakazao protestni skup pred sovjetskom ambasadom. Skup nije bio impresivan. Drašković nije ni bio u Beogradu, ali napravljen je gest koji se morao napraviti. Ponovo, po ko zna koji put, vođa SPO reagovao je najtačnije i najprirodnije u situaciji izazova koji ne trpi odlaganje. Ostale opozicione stranke ponovo su bile u prilici da se samo pridruže i podrže Draškovića.

Nije bio u pitanju samo simboličan čin dizanja glasa protiv diktature u jednoj dalekoj zemlji. Vuk Drašković shvatio je da se u Moskvi odigrava nešto veoma važno po Srbiju i, u poslednjem trenutku, pre nego što će postati jasno da je puč propao, uspeo je da osvoji krupan politički poen. I, što je najlepše, nije

Srpsko oslanjanje na Sovjetski Savez, bar što se tiče vladajuće stranke, nije motivisano ni pravoslavljem, ni istorijskim vezama, ni ekonomskim interesima, nego golom nadom da će sovjetska armija i partija silom održati svoj propali režim i usput pomoći prijateljima. Optužba Srbije za "boljševizam" nikada nije dobila jači argument

zbog toga morao ni da prekine svoje letovanje.

Da je neko pitao Slobodana Miloševića i jugoslovenske generale, Gorbačov bi svakako ostao na Krimu, a i Jeljcin bi se ubrzo morao "ružboleti". To je najvažnija politička poruka koja je postala savršeno očigledna. Srpsko oslanjanje na Sovjetski Savez, bar što se tiče vladajuće stranke, nije motivisano ni pravoslavljem, ni istorijskim vezama, ni ekonomskim interesima, nego golom nadom da će sovjetska armija i partija silom održati svoj propali režim i usput pomoći prijateljima. Optužba Srbije za "boljševizam" nikada nije dobila jači argument.

Srpskim socijalistima sada bi, razume se, bilo mnogo lepše da nikakvog puča i nije bilo. Njihove nade mogle bi se produžiti, kao i njihovo uzdanje u lojalnost ideologizovane jugoslovenske vojske. Ovakvo, poraz pučista konačno je otklonio svaku mogućnost da u SSSR dođe do onoga što je nazvano "de-

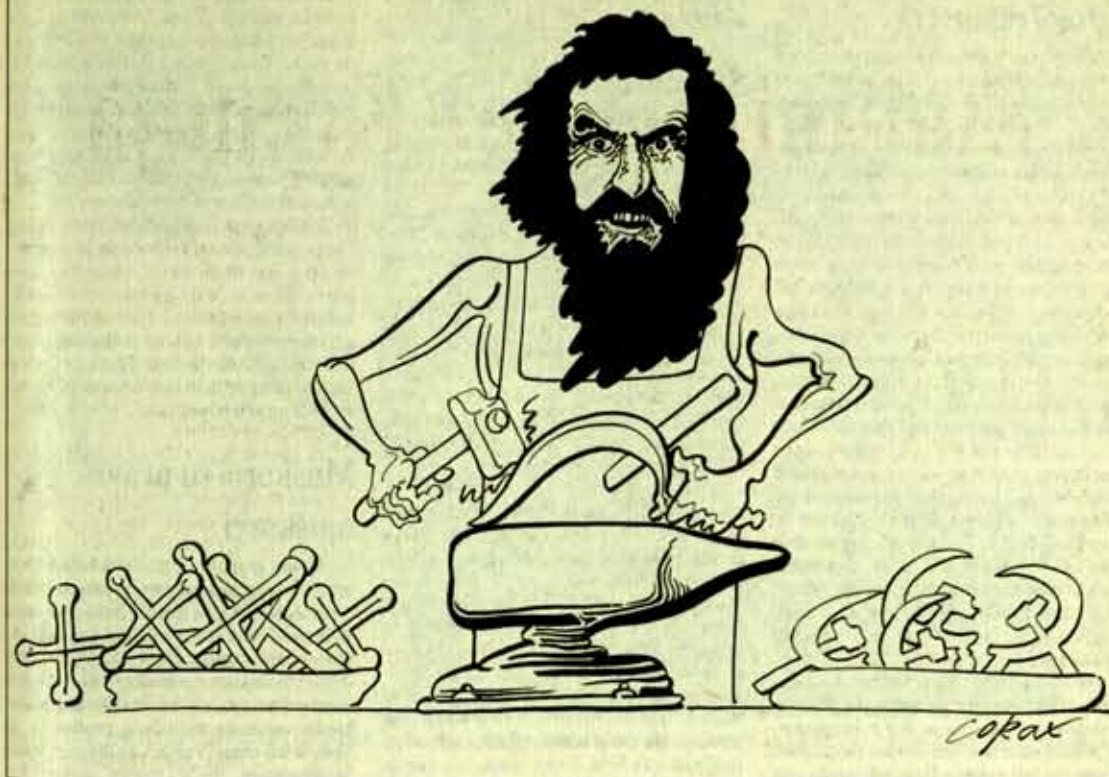
sničarskim udarom" i "diktaturom". Ta mogućnost, već napola realizovana, sada je neuporedivo manja i u Srbiji i Jugoslaviji, a što je najgore, vidi se da se u Srbiji s tim ozbiljno računalo. Već je bilo počelo namigivanje pučistima.

U izolaciji srpskog režima nema više nikakve, ni potencijalne pukotine. Ne može se više računati ni na Ruse kojima se pripisivala sklonost diktaturi kao crta nacionalnog karaktera. Ali, tokom dvodnevnog diktature, pokazalo se da i drugi u ovoj našoj zemlji, koja je već s one strane tragedije i nesreće, odmah počinju da prave sopstvene kombinacije i traže svoje šanse. U Sloveniji, a naročito u Hrvatskoj, naglo su porasla očekivanja da bi pad Gorbačova mogao baš njima da otvori neka vrata. Trebalo je da se Zapad jako zabrine, da počne da spasava što se spasti može, pa da tako odmah prizna njihovu nezavisnost.

Dokazivanja da u Jugoslaviji postoji ogromna, nepremostiva podela na zapadne demokratije i orijentalne tiranije nemaju, naime, veliku težinu dok se smanjuje konfrontacija između Zapada i Istoka. Ta konfrontacija nikad nije bila manja nego sada, pa ispada da između Hrvatske i Srbije ima više razlika nego između Amerike i Rusije. Povratak Gorbačova malo je pomislio i hrvatske i slovenačke račune, kojima bi išla u prilog makar privremena obnova hladnog rata. Njima bi trebalo da odgovara i to što je sam Gorbačov prihvatio ideju saveza suverenih država, ali sada im to, verovatno, izgleda nedovoljno.

U Sloveniji i Hrvatskoj posredi je samo obično kalkulisanje, dok u Srbiji režim živi u opasnim iluzijama. Jer, da se stari tip vlasti mogao vratiti u SSSR-u (pa, dakle, i ovde), on i ne bi bio napuštan, niti bi se reformator kao Gorbačov uopšte mogao pojaviti. Ali ova zabuda nije mentalne prirode. Miloševićev režim prosto nije toliko propao jer još može nečim da plaća svoje ljude, još nisu iscedene poslednje kapi iz propale privrede, a nešto će se, valjda, izvući i s teritorija koje valja osvojiti "da bi svi Srbi bili zajedno".

Pošto je 9. marta već bio doveo Miloševića na ivicu sloma, Vuk Drašković i dalje ostaje njegov najopasniji rival. Izgleda da je njihov sukob postao već i ličan. Drašković kao da se zrekao da će u svemu biti sušta suprotnost Miloševiću. Ni tokom izborne kampanje nije prihvatio da makar skrti kosu i počne da liči

na mogućeg predsednika. Bio je militantan dok je Milošević nastojao da se prikaže kao mirotvorac. Kad je ovaj počeo ratne pripreme, Drašković je postao znatno umereniji. Sada, kad Milošević već ratuje, Drašković pokušava da pregovara.

Iako je počeo kao izrazit nacionalni ekstremista (bar je tako tada izgledalo), Drašković je uspevao da odoleva Miloševićevim apelima na rodoljublje i zbijanje srpskih redova. Manje nego iko drugi hvatao se na taj lepak. Njegov SPO svakako pripada desnici, ali Drašković je pokazao da ume da se prilagodi i da uči. U stanju je da zauzme različite i protivne stavove, sve osim onog za šta je Milošević. Sklon sam da verujem da on zapravo nema pravih političkih ambicija. U svakom slučaju ne izgleda kao neko ko bi znao šta će posle. Pred sobom vidi samo cilj obaranja sadašnjeg režima, što je za politiku svakako preterano isključiv stav, ali ovdje i nije posredi normalna politika. Srpski režim je toliko neprilagodljiv da mu se vredi suprotstaviti jedino totalno i beskompromisno. A posle, neka bude šta bude.

Ovde nije reč o programima, platformama, ideologijama, levici i desnici, čak ni o slobodi i neslobodi. SPO ne deluje kao velika de-

mokratska alternativa, ali Milošević je ugazio u prljav i besmislen rat, a od toga je bolje bilo šta. U Srbiji više ne može biti stranke ekstremnije od SPS. Otuda se Šešelji u njihovom društvu tako dobro oseća.

Ne treba zaboraviti ni to da su se baš od Vuka Draškovića, pored sveg tradicionalizma i folklorne romantike, mogle čuti najrazboritije

Povratak Gorbačova malo je pomislio i hrvatske i slovenačke račune, kojima bi išla u prilog makar privremena obnova hladnog rata. Njima bi trebalo da odgovara i to što je sam Gorbačov prihvatio ideju saveza suverenih država, ali sada im to, verovatno, izgleda nedovoljno

ideje i najtolerantniji predlozi za jugoslovenski nacionalni čvor. U ovom trenutku rešenje graničnih sporova kroz kantonizaciju možda deluje nerealno, jer je opsesija nacionalnim državama tako snažna, ali mu se ne može zameriti ni nemodernost, ni nedemokracija.

Pošto je uložio ogromnu energiju, pošto je doživio najveća iskušenja i udarce, Vuk Drašković je učvrstio vlastiti glas i stekao

izvesnu zrelost. Komunistička karijera iz mladosti ne može se više lako dovoditi u vezu s njim danas. Kao da se iskupio i oslobodio potrebe da se radikalizmom dokazuje. Ostao mu je snažan eksplozivni naboj koji ume da prenese i koji očigledno privlači mlade ljude. Vibracije koje kod njih izaziva na mitinzima i dalje su nešto najneprijatnije i najopasnije što srpski režim može da zamisli.

Posle 9. marta mnogi su mu prebacivali onaj čuveni poziv na juriš. Dobro sam video taj prizor i rekao bih da je Vuk Drašković baš tada bio možda jedini dorastao takvom izazovu. Šta je trebalo da uradi u trenutku kada je policija kidisala na mirne demonstrante? Šta je, uostalom, trebalo da uradi Boris Jeljcin kada su se pokrenuli tenkovi nego da pozove narod na odlučan otpor?

Drašković je zakazao novi miting za 9. oktobar. Do tada se svašta može dogoditi, ali u Miloševićevom kalendaru taj datum je svakako već markiran. On će se dobro pripremiti. Događaji kao 9. mart ne ponavljaju se, ali ako do tada ne bude izašao iz rata, i to kao pobednik, ishod bi mogao po njega biti i gori. Miloševića je, zapravo, iskustvo 9. marta i odvelo u rat, čim je shvatio da mu više ništa ne preostaje. Već je bio na putu bez povratka. Sada je samo odmakao još dalje.

STOJAN CEROVIĆ